

že ich bránite, dokazujete, ako vám na nich záleží. Clementis mal mať so mnou spojenie za vojny. Husáka som dal prepustiť preto a preto... I Okáli bol prepustený.⁶⁶

Z textu Machových svědeckých protokolů lze těžko posoudit, nakolik se doopravdy snažil „bránit“ Novomeského a ostatní. Jeho pozice se od ostatních vyslychaných přece jen odlišovala. Byl odsouzen ke třiceti letům žaláře a s brzkým propuštěním na svobodu nemohl počítat. Neměl tedy příliš co ztratit. Vyšetřovatelé spíše testovali jeho využitelnost a ochotu ke spolupráci, která mohla být posilována nabídkami různých úlev ve vězeňském životě. Každopádně Machova výpověď k Novomeskému byla naformulována v intencích vyšetřovatelů, byť občas obsahovala některé překroucené informace, které měly základ v reálných faktech, a neuchylovala se vždy k nejprimitivnější estébácké frazeologii.⁶⁷ Mach mimo jiné uvedl, že „nacionalistické tendence Novomeského a Clementise poznal z jejich psaní do časopisu DAV“. Osobně se s nimi sblížil po trenciansko-tepickém sjezdu mladé slovenské generace (1932), kdy poznal, že přes rozdílné nazírání na politické problémy byl jejich pojítkem „náš společný názor na poměr Slovenska k celistvosti ČSR a k mezinárodnímu proletariátu vůbec, který byl vysloveně nacionalistický“. Za Slovenského státu prý Novomeský nevyvíjel žádnou protistátní činnost, neboť se „vždy snažil sladit své jednání se zájmy fašistického režimu“. V létě 1941, kdy mu hrozilo zatčení, „přišel za mnou do bytu, kde mě pokorně prosil, abych zatykač na něj odvolal, že nikdy nic proti Slovensku nedělal a prohlašoval, že také nikdy neudělá.⁶⁸ [...] Po propuštění z vězení [v roce 1943 na Machův zákaz] mi poslal omluvný dopis, ve kterém prosil o prominutí a omlouval se, že neporušil mně dané slovo, že se nezapojil do práce proti státu.“⁶⁹ Novomeský se zúčastnil několika společenských akcí pořádaných představiteli luďáckého režimu.⁷⁰ Na jedné z nich charakterizoval dobové poměry tak, že „forma fašistického Slovenského státu je jemnou formou [fašismu] a že jsou zde lepší poměry než v jiných zemích obsazených Německem a že mu tato forma vlády úplně vyhovuje“, z čehož Mach vyvodil, že „si přeje, aby v budoucnu zůstalo Slovensko vždy jako samostatný stát, bez ohledu na to, jaká bude forma jeho státního zřízení“.⁷¹ Bývalý ministr vnitra měl využívat Novomeského ochoty spolupracovat tak, aby „působil rozkladně [...] na ty kruhy, s kterými se stýkal“. Básníkova příležitostná publicistika z válečných let, kdy přispíval do Smrekova *Elánu* a Lukáčovy *Tvorby*,⁷² se v ničem „nelišila od vyložených fašistických aktivistů“. Tisova vláda články Novomeského a také Jána Poničana velice oceňovala, neboť „svým psaním, které provádějí naprosto

svobodně a bez přinucení, vnesli jistě do duší poctivých členů strany, dělníků a drobných rolníků na Slovensku, kteří v nich viděli představitel komunistické strany, zmatek“.⁷³ Mach k tomu ještě dodal, že „tato pomoc [...] znamenala pro mne při působení na široké lidové vrstvy více, než by bylo vykonalo tisíce četníků“.⁷⁴ Vyšetřovatelé se také dotazovali na pověřencovy intervence ve prospěch komunistických vězňů. Nejvíce se zajímali o Širokého a Ďuriše, k nimž Mach podotkl, že ho sice Novomeský požádal, aby pro ně „něco udělal“ a „dal je převést z Bratislavského vězení do jiného, pro ně zdravějšího místa“, ale nečinil tak proto, „aby jim pomohl, nýbrž proto, aby získal alibi“.⁷⁵ Na přetřes přišla také Novomeského poválečná výpověď před Národním soudem týkající se Macha, která ho nestavěla do naprosto negativního světla.⁷⁶ Válečný ministr vnitra v této souvislosti odkázal na společný rozhovor z léta 1944, kdy měl údajně Novomeskému připomenout, ať komunisté okolo něho „nezapomenou na vše, co jsem pro ně v dobách Slovenského státu udělal“ a vyjádřil naději, že „budou mít ohled na mne a na moji rodinu a že mi umožní svobodně žít“, na což prý měl básník zareagovat s pochopením.⁷⁷ Tímto způsobem měl být pověřenec školství vykreslen jako politický sounutník luďáků a jejich poválečný ochránce.⁷⁸ Toto nařčení neulpělo pouze na Novomeském. Později bylo rozšířeno i na ostatní slovenské buržoazní nacionalisty (zvláště na Husáka), kteří byli veřejně obviňováni ze „stýků s Machem“. Z tohoto důvodu byl bývalý ministr vnitra využit také v dubnu 1954 jako svědek v jejich procesu.⁷⁹

Na Novomeského činnost za luďáckého režimu byli pochopitelně podrobně vyslycháni i ostatní vězňové. Bezpečnost se zajímala především o to, v jaké společnosti se dotyčný pohyboval a s kým se blíže stýkal. Jedno z nejobsáhlejších svědeckví získala od básníka Andreje Žarnova, který vypovídal o jeho schůzkách se slovenskými spisovateli různých názorových směrů v bratislavských kavárnách.⁸⁰

„Závadové poznatky“ na Novomeského si vedoucí zvláštního útvaru pro odhalování nepřátel uvnitř KSČ Karel Šváb opatroval také po stranické linii, kde mu vycházel vstříc pracovník kulturně-propagačního oddělení ÚV KSČ Bruno Köhler. Jeho prostřednictvím si u začínajícího filozofa Lubomíra Sochora objednal posudek na nedávno vydaný sborník *Výchova socialistického pokolenia*, který obsahoval Novomeského projevy ke školské a osvětové problematice z let 1945–1949. Sochorovo hodnocení odpovídalo atmosféře počínajícího honu na čarodějnice ve vlastních řadách. Autorovi vytkl, že přehlíží otázku třídního boje a rozvratnou činnost reakce na Slovensku posuzuje pouze z hlediska „abstraktní cti a poctivosti v politice“, nezdůrazňuje vedoucí úlohu komunistické